

Єременко Д.В., к. е. н., доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Таврійський державний агротехнологічний університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОЇ ПРОДУКЦІЇ У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Єременко Д.В. Ефективність виробництва конкурентоспроможної продукції у фермерських господарствах. У статті висвітлено результати аналізу ефективності сільськогосподарського виробництва в Запорізькій області. Проаналізовано відмінності рівня ефективності в окремих галузях та причини такої ситуації. Досліджено сучасні проблеми розвитку аграрного виробництва у фермерських господарствах. Автор вказує на негативні аспекти обраного напрямку спеціалізації як результату впливу на діяльність фермерів посередницьких структур. У статті обґрунтовуються напрями підвищення рівня конкурентоспроможності фермерських господарств як складової аграрного підприємництва.

Ключові слова: фермерські господарства, конкурентоспроможність, аграрне виробництво, інноваційний розвиток, селянські господарства.

Єременко Д.В. Эффективность производства конкурентоспособной продукции в фермерских хозяйствах. В статье освещены результаты анализа эффективности сельскохозяйственного производства в Запорожской области. Проанализированы различия уровня эффективности в отдельных отраслях и причины такой ситуации. Исследованы современные проблемы развития аграрного производства в фермерских хозяйствах. Автор указывает на негативные аспекты выбранного направления специализации как результата воздействия на деятельность фермеров посреднических структур. В статье обосновываются направления повышения уровня конкурентоспособности фермерских хозяйств как составляющей аграрного предпринимательства.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, конкурентоспособность, сельскохозяйственное производство, инновационное развитие, крестьянские хозяйства.

Eremenko D.V. The efficiency of production of competitive products in the farms. The article reflects the results of the analysis of efficiency of agricultural production in Zaporizhia region. Analyzed the differences in the level of efficiency in individual industries and the reasons for this situation. Investigated modern problems of development of agricultural production in farms. The author points to the negative aspects of the chosen direction of specialization as a result of the impact of farmers intermediaries. In the article directions of increase of level of competitiveness of farms as part of agricultural enterprise.

Key words: farmers, competitiveness, agricultural production, innovative development, peasant economy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняного аграрного сектору набуває особливого значення забезпечення конкурентоспроможного функціонування фермерських господарств як специфічної форми ведення підприємницької діяльності, що не тільки виконує суто економічні функції, але й бере активну участь у розбудові сільських територій. Підтвердженням тієї ролі, що відводиться владними інститутами цього сегменту аграрного підприємництва, є комплекс нормативно-правових та організаційних заходів, покликаних активізувати процес створення сімейних ферм як форми трансформації селянських господарств товарного типу у повноцінні підприємницькі структури. Водночас оцінка перспектив подальшого функціонування вітчизняного фермерства передбачає аналіз рівня ефективності цих господарств щодо всіх галузевих напрямів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання забезпечення конкурентоспроможного

функціонування фермерських господарств знайшли своє відображення в працях В.П. Горьового, В.К. Збарського, М.І. Кісіля, Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка та інших вчених. Водночас, на нашу думку, потребують подальшого дослідження особливості галузевого розвитку сільськогосподарського виробництва у фермерських господарствах.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз рівня ефективності аграрного виробництва у фермерських господарствах з урахуванням галузевої та регіональної специфіки ведення економічної діяльності.

Виклад основних результатів. Як відомо, фермерські господарства не є єдиним монолітом, складові якого мають приблизно однакові площі та займаються виробництвом одних і тих же видів сільськогосподарської продукції. Враховуючи наявну диференціацію фермерських господарств, ми провели вибірковий аналіз ефективності сільськогосподарського виробництва фермерських господарств

Запорізької області, а як критерій групування обрали розмір земельної площі, що використовується аграріями (табл. 1).

Як бачимо, за більшістю груп спостерігається позитивне значення показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, причому має місце чіткий взаємозв'язок відповідного значення рентабельності, а також прибутку на одиницю трудозатрат із відповідним рівнем товарності. Зокрема, найбільш високі показники рентабельності виробництва (72,6% та 40,6%) спостерігаються у господарствах 1-ї та 4-ї груп, де відповідне значення рівня товарності становить 72,6% та 75,9%, а від'ємне значення рентабельності у господарствах 2-ї групи відповідає мінімальному рівню товарності (63,2%). Значною мірою впливає на загальний рівень конкурентоспроможності фермерських господарств обрана галузева структура. Так виробнича діяльність фермерів в галузях рослинництва є більш

прибутковою, оскільки більшою мірою орієнтована на подальшу реалізацію (табл. 2).

Фермерські господарства Запорізької області, що займаються рослинництвом, можна умовно розподілити на дві основні групи: малоземельні господарства, які використовують у своїй діяльності власні земельні паї та залучену сільськогосподарську техніку (1 група), та сільськогосподарські підприємства, що мають потужну матеріальну базу, використовуючи земельні ресурси переважно на засадах оренди (4 група).

В першому випадку належний рівень конкурентоспроможності економічної діяльності досягається за рахунок моноспеціалізації (зернові або соняшник) разом із мінімальним залученням найманої робочої сили (залучається для збирання врожаю разом із відповідною сільськогосподарською технікою). Кількість господарств 4-ї групи в регіоні є порівняно невеликою, однак саме дані крупнотоварні підпри-

Таблиця 1

Показники ефективності виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах Запорізької області у 2014–2015 рр.

Показники	Розмір земельної площі фермерських господарств, га				Разом (в середньому)
	До 50	51–100	101–500	Понад 500	
Кількість господарств	35,0	6,0	9,0	5,0	55,0
Собівартість продукції, тис. грн.	2 792,8	879,1	6 568,0	5 259,4	15 499,4
Затрати праці, тис. люд-год.	355,5	30,7	238,4	47,8	672,4
Вартість виробленої продукції, тис. грн.	5 943,0	1 175,1	13 537,4	9 804,2	30 459,7
Валовий дохід (виручка), тис. грн.	4 312,0	743,2	9 255,9	7 444,3	21 756,9
Прибуток, тис. грн.	1 519,2	-135,9	2 687,9	2 184,9	6 256,0
Прибуток на 1 люд-год., грн.	4,3	-4,4	11,3	45,7	11,1
Рівень рентабельності виробництва, %	54,4	-15,5	40,9	41,5	40,4
Рівень товарності, %	72,6	63,2	68,4	75,9	71,4

Таблиця 2

Показники ефективності виробництва продукції рослинництва у фермерських господарствах Запорізької області у 2014–2015 рр.

Показники	Розмір земельної площі фермерських господарств, га				Разом (в середньому)
	До 50	51–100	101–500	Понад 500	
Кількість господарств	26	4	8	4	38
Земельна площа, га	629,4	284,9	2 274,86	3 439,4	3 189,16
В середньому на 1 господарство, га	24,21	71,23	284,36	859,85	83,93
Собівартість продукції, тис. грн.	2 316,23	701,77	6 334,63	4 819,14	9 352,64
Затрати праці, тис. люд-год.	74,71	2,46	206,00	4,62	283,17
Вартість виробленої продукції, тис. грн.	4 607,25	1 036,96	13 350,77	9 464,86	28 459,84
Валовий дохід (виручка), тис. грн.	3 545,30	657,43	9 131,93	7 212,22	20 546,88
Прибуток, тис. грн.	1 229,06	-44,34	2 797,30	2 393,09	3 982,02
Прибуток на 1 га, грн.	1 952,75	-155,63	1 229,66	695,79	1 248,61
Прибуток на 1 люд-год., грн.	16,45	-18,0	13,58	518,32	12,04
Рівень рентабельності виробництва, %	53,06	-6,32	44,16	49,66	42,58
Рівень товарності, %	76,95	63,40	68,40	76,20	72,20

Показники ефективності виробництва продукції тваринництва у фермерських господарствах Запорізької області у 2014–2015 рр.

Показники	Розмір земельної площі фермерських господарств, га				Разом (в середньому)
	До 50	51–100	101–500	Понад 500	
Кількість господарств	22	2	1	1	26
Собівартість продукції, тис. грн.	476,61	177,35	233,36	440,30	1 327,62
Затрати праці, тис. люд-год.	280,8	28,2	32,4	43,2	384,6
Вартість виробленої продукції, тис. грн.	1 335,78	138,11	186,63	339,33	1 999,84
Валовий дохід (виручка), тис. грн.	766,74	85,76	123,92	232,1	1 208,52
Прибуток, тис. грн.	290,13	-91,59	-109,44	-208,20	-119,10
Прибуток на 1 люд-год., грн.	1,03	-3,25	-3,38	-4,82	-5,59
Рівень рентабельності виробництва, %	60,87	-51,64	-46,90	-47,29	-8,97
Рівень товарності, %	57,4	62,1	66,4	68,4	60,4

емства нині є основою для розвитку селоутворюючого та селотворюючого аграрного підприємництва, оскільки демонструють найвищий ефект від застосування робочої сили.

Розглядаючи вітчизняне фермерство як засіб зупинення депопуляції сільських територій, необхідно забезпечувати для селян максимальний рівень віддачі від власної праці. Як бачимо, господарства цієї групи дають можливість своїм членам-власникам підтримувати свій добробут на належному рівні. Необхідно відзначити, що запорукою конкурентоспроможної економічної діяльності є дотримання високого рівня товарності виробленої продукції, що наочно демонструють результати групувань, де найвищі показники рентабельності (1 група – 53,06%, 4 група –49,66%) відповідають максимальним значенням рівня товарності продукції (76,95% та 76,2% відповідно).

Аналіз даних, що відображають результати виробництва продукції тваринництва у фермерських господарствах Запорізької області, підтверджують наведені висновки (табл. 3), хоча при цьому мають місце певні особливості організації виробничого процесу, які відбиваються на показниках, що відображають кінцеві результати діяльності підприємницької одиниці. З одного боку, більшість господарств, які входять до 1 групи та використовують до 50 га земельних угідь, демонструють позитивний рівень рентабельності (61%), а з іншого – загальний рівень товарності продукції є нижчим, ніж у підприємствах інших груп. Причиною цього є той факт, що у своїй діяльності вони практично не використовують найману працю, сам виробничий процес не передбачає наявності комплексу господарських будівель, що відповідним чином позначається на загальному розмірі грошових витрат.

Для господарств 2–4 груп тваринництво є повноцінною складовою товарного виробництва, проте вироблена продукція навіть у разі свого

формального товарного використання частково спрямовується на виплати на паї, видачу в рахунок заробітної плати тощо. Проблемами розвитку тваринництва у фермерських господарствах Запорізької області залишаються індивідуальний характер виробничої діяльності кожного окремого підприємця, відсутність загальної системно-прогнозованої стратегії співпраці фермерства як соціально-економічного інституту з іншими складовими інституціонального середовища вітчизняного аграрного сектору.

Таким чином, серед основних проблем конкурентоспроможного розвитку фермерських господарств слід назвати консервативний характер в обранні напрямку діяльності, відсутність належного інформаційного забезпечення, низький рівень міжгосподарської співпраці, а також відверто пасивну позицію загальнонаціональних та регіональних державних інститутів. Це обумовлює необхідність формування на базі фермерських господарств інтеграційних утворень, діяльність яких буде спрямована на забезпечення функціонування суб'єктів малого та середнього аграрного підприємництва на науково обґрунтованих засадах.

Висновки. Отже, проаналізовано сучасний стан виробництва сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах Запорізької області. Відзначається наявність низького рівня диверсифікації виробництва внаслідок негативного впливу з боку посередницьких структур. У статті обґрунтовано необхідність активного формування на базі фермерських господарств інтеграційних структур кооперативно-корпоративного типу з метою налагодження міжгосподарської співпраці на консолідації ресурсного потенціалу фермерських господарств в масштабі регіону. В подальшому результати досліджень планується використати для розробки регіональної програми конкурентоспроможного розвитку фермерських господарств.

Список літератури:

1. Горьовий В.П. Фермерство України: теорія, методологія, практика : [монографія] / В.П. Горьовий. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 540 с.
2. Збарський В.К. Сутність поняття «стратегія розвитку» малого підприємства / В.К. Збарський // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2013. – Вип. 181 (6). – С. 36–45.
3. Збарський В.К. Управління розвитком малих сільськогосподарських підприємств / В.К. Збарський // Вісник Сумського національного аграрного університету. Фінанси і кредит. – 2013. – № 1. – С. 108–115.
4. Малік М.Й. Перспективи розвитку підприємницької діяльності на сільських територіях України / М.Й. Малік, Л.В. Забуранна // Економіка АПК. – 2015. – № 8. – С. 5–14.
5. Методичні рекомендації з організації сімейних ферм в Україні (на прикладі ферм з виробництва молока) / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, М.І. Кісіль та ін.]. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 60 с.
6. Олексенко С.В. Основні чинники та фактори конкурентоспроможності фермерських господарств / С.В. Олексенко // Економічний простір. – 2012. – № 66. – С. 249–260.
7. Півторак В.С. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві / В.С. Півторак. – К. : ННЦ ІАЕ, 2014. – 52 с.
8. Програма «500 тисяч сімейних ферм» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.farmer.co.ua/news/?&action=view&f_no=1251.
9. Прокопишин О.С. Організаційно-економічні форми технічного забезпечення фермерських господарств / О.С. Прокопишин // Вісник ЗНУ. – 2010. – № 2 (6). – С. 56–59.
10. Скрипник С.В. Зайнятість населення у фермерських господарствах: стан, проблеми, перспективи / С.В. Скрипник, І.В. Шепель [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/276.pdf>.
11. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.Й. Малік, О.Г. Булавка та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка, О.Г. Булавки. – К. : ННЦ ІАЕ, 2013. – 74 с.
12. Шанін О.В. Концепція селоутворюючого підприємства в системі розвитку сільських територій / О.В. Шанін // Ефективна економіка. – 2015. – № 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3996>.